

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийловчи”	332
Н. Э. Кахарева	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

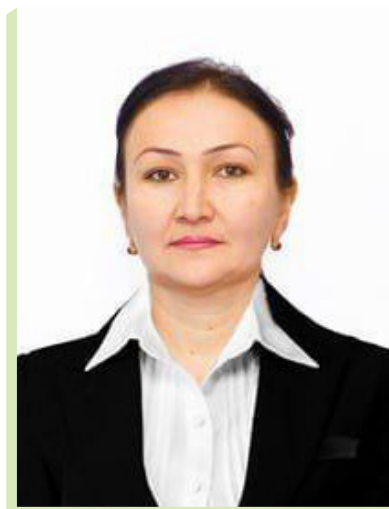
Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

AGRAR SEKTORDA EKOLOGIK TOZA MAHSULOTLARNI ISHLAB CHIQUARISHNING NAZARIY MASALALARI

M. Sh. Nazarova

katta o'qituvchi, SamDVMCHBU

Z. S. Kazakova

katta o'qituvchi, SamDVMCHBU

Annotatsiya: Maqolada ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish orqali qishloq xo'jaligi korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatlari asoslanadi. Mualliflar ekologik toza mahsulotlarini ishlab chiqarishda tashkilotning asosiy qulay va noqulay omillarini aniqladilar.

Kalit so'zlar: raqobatbardoshlik, ekologik toza mahsulotlar, raqobat strategiyasi, marketing, organik mahsulot, mahsulot narxi, aholi fikri.

Abstract: The article analyzes the development of the market for environmentally friendly products in the agricultural sector, examines factors for the development of agro-industrial infrastructure, identifies the main reasons for consumers' refusal to purchase organic products, considers the issues of certification of agricultural producers of organic products in Russian regions, and formulates measures of state stimulation for the development of the market for environmentally friendly products.

Key words: competitiveness, environmentally friendly products, competitive strategy, marketing, organic products, product price, public opinion.

Аннотация: В статье выполнен анализ развития рынка экологически чистых продуктов в сфере АПК, рассмотрены факторы развития агропромышленной инфраструктуры, выявлены основные причины отказа потребителей от покупки органической продукции, рассмотрены вопросы сертификации сельскохозяйственных производителей органической продукции в российских регионах, сформулированы меры государственного стимулирования развития рынка экологически чистой продукции.

Ключевые слова: конкурентоспособность, экологически чистая продукция, конкурентная стратегия, маркетинг, органическая продукция, цена продукции, общественное мнение.

KIRISH

So'nggi o'n yillikda oziq-ovqat mahsulotlari va oziq-ovqat xom ashyosi sifati muammosi keskinlashdi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari odamlar uchun zarur bo'lgan katta miqdordagi uglevodlar, minerallar va vitaminlarning asosiy manbayi bo'lib kelgan va shunday bo'lib qoladi. Davlatning milliy muammosi qishloq xo'jaligi mahsulotlari sifatini oshirishdan iborat. Eng muhimi, qishloq xo'jaligi xodimlarini qiziqtiradigan ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish va sotish mexanizmini yaratish zarurligi masalasi muhokama qilinmoqda. Bu hozirgi vaqtda dolzarbdir, chunki agrosanoat majmuasi iqtisodiyotini qo'llab-quvvatlash bo'yicha ko'rilyotgan chora-tadbirlarga qaramay, qishloq xo'jaligidagi vaziyat keskinligicha qolmoqda: ko'p yillar davomida qishloq

xo'jaligi mahsulotlarining asosiy turlari, chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqarish, shuningdek, parrandachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi oshgani yo'q.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

Ushbu masalaning turli yo'nalishlari xorijiy va rus olimlarining tadqiqot ob'ekti hisoblanadi. Dunyoning bir qator mamlakatlari olimlari organik dehqonchilik sohasida uslubiy asoslarni ishlab chiqish va eksperimental tadqiqotlar bilan mashhur, jumladan, Шульце Э., Пахомова Н.В., Нестеренко Н.Ю., Крылова Ю.В., Рихтер [6, 13, 16-18].

Mualliflarning ishlari barqaror rivojlanish kontekstida organik qishloq xo'jaligini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlarini o'rganadi, mintaqaviy, milliy va xalqaro miqyosda strategiyalarni ishlab chiqadi. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini barqaror va samarali rivojlantirish, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, bu boradagi innovatsion loyihalarni ham ilmiy, ham amaliy jihatdan boshqarishga hissa qo'shgan rossiyalik olimlardan. Pirusov E. B., Bobilev S.N., Novoselov A.L. [2, 3, 11]. Ilmiy ishlarda huquqiy qo'llab-quvvatlash modeli asosida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida ekologik sof mahsulotlarni yaratish muammolarni hal qilishda yangi ijtimoiy va innovatsion yondashuvlar asoslangan.

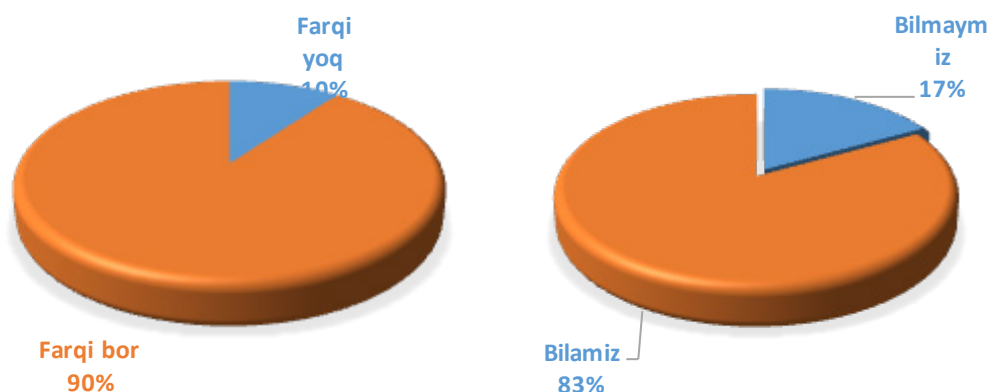
Tahlil va natijalar

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-martdagi "O'zbekiston Respublikasida ekologik sof meva-sabzavotchilikni jadal rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5388 va 2019-yil 23 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5853-sonli Farmonlari.

Shunday qilib, ekologik toza qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy vazifadir. Energiyani tejaydigan yangi texnologiyalarni joriy etish, sifatli xomashyo xarid qilish, zamonaviy asbob-uskunalar o'rnatish zarur, bu esa pirovard mahsulot narxining oshishiga olib keladi. Jamiyat bunday yangiliklarga tayyormi? Bugungi kun iste'molchisi uchun nima muhimroq: narx, mahsulot sifati, ekologik xususiyatlari? Aholi o'rtasida so'rov o'tkazildi va quyidagi savollar berildi. Fuqarolarga berilgan asosiy savollar quyidagilar edi:

1. Ekologik toza mahsulotlar nima ekanligini bilasizmi?
2. Sizningcha, "xavfsiz mahsulotlar" va "ekologik toza mahsulotlar" tushunchalari o'rtasida farq bormi?
3. Mahsulotlarni tanlashda siz uchun eng muhimi nima?
4. Agar sinovdan o'tmagan shunga o'xshash mahsulotlarga nisbatan qimmatroq bo'lsa, ekologik toza mahsulotlarni sotib olishga tayyormisiz?
5. Eko-mahsulotlarni qayerdan sotib olish siz uchun osonroq bo'ladi?
6. Chet el yoki mahalliy eko-mahsulotlar sizga ko'proq ishonch uyg'otadimi va nima uchun?

So'rovda turli yoshdagi (20-50 yosh), ta'lim darajasi va daromadi b turlicha bo'lgan 155 kishi ishtirok etdi. Ekologik mahsulotlar nima ekanligini bilasizmi, degan savolga respondentlarning 83 foizi ijobiy javob berdi, faqat 17 foizi bilmaydi (1-rasm). Ularning 90% xavfsiz va ekologik toza mahsulotlar o'rtasidagi farqni ko'radi.

1-rasm: Ekologik mahsulotlar nima ekanligini bilasizmi?
Xavfsiz va ekologik toza mahsulotlar o'rtasida farq bormi?

Biroq ulardan ba'zilar quyidagi javoblarni berdilar: "Eko -mahsulotlar tabiiy, ekologik toza va xavfsiz mahsulotlardir"; "Xavfsiz mahsulotlarni faqat ekologik toza, ya'ni toksik bo'lmagan, xavfsiz, zararsiz deb hisoblash mumkin"; "Eko-mahsulotlar – yetishtiriladigan, kimyoviy moddalar va qo'shimchalarsiz yaratilgan"; "Odamlar uchun xavfsiz mahsulotlar genetik modifikatsiyalangan mahsulotlardan yaratilishi mumkin mahsulotlar va bosh-

qalar.” Tahlil qilsak, jamiyatda ushbu ta’riflarning noaniq, aniq bo’lmagan tushunchasini kuzatish mumkin, deb aytishimiz mumkin. Shuning uchun, keling, ekologik toza va xavfsiz mahsulotlarning mohiyatini eslaylik.

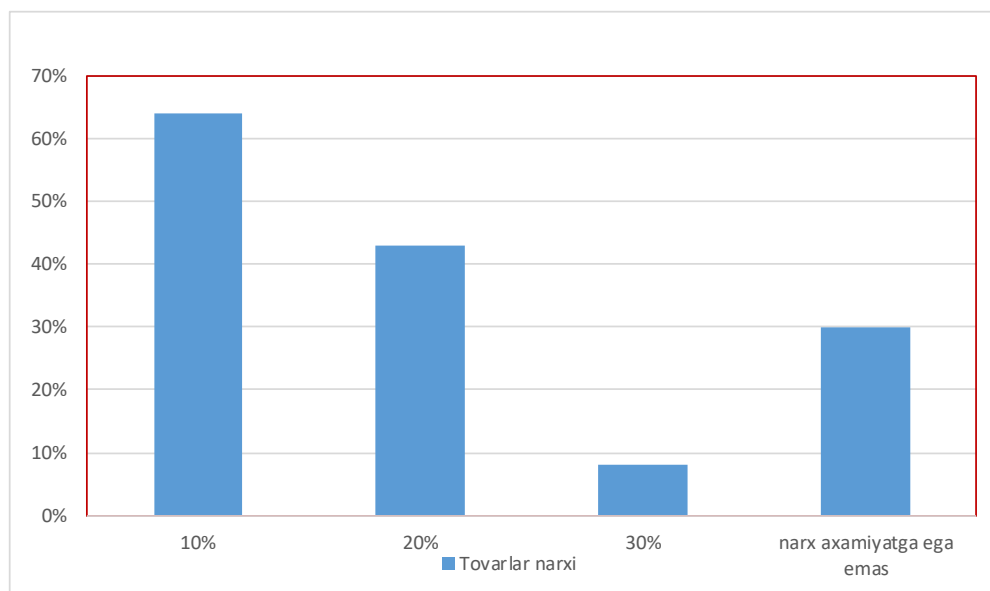
Qonun talablariga javob beradigan mahsulotlar ekologik toza, ya’ni ozuqaviy ahamiyatga ega, salomatlikni mustahkamlovchi hamda iste’mol qilish natijasida inson organizmiga kanserogen, mutagen yoki boshqa salbiy ta’sir ko’rsatmaydigan mahsulotlar hisoblanadi; Ekologik toza mahsulotlarning huquqiy holati tegishli sanitariya va veterinariya normalari va qoidalari bilan belgilanadi.

Xavfsiz mahsulotlar tibbiy va biologik qoidalar, standartlar, texnik shartlarda belgilangan ekologik talablar va ko’rsatkichlarga mos kelishi, inson hayoti va sog’lig’iga xavf tug’dirmasligi kerak. Bunday mahsulotlarda zaharli moddalar faqat odamlar uchun ruxsat etilgan maksimal konsentratsiyalarda bo’lishi mumkin [2. b.7-10].

Iste’molchilar uchun mahsulot tanlash omillarining ahamiyati masalasi ham kichik ahamiyatga ega emas. Iste’mol bozorining rivojlanishining zamonaviy sharoitida xaridor tovarlarni tanlashda birinchi navbatda mahsulot tarkibi (39%) va narxi (28%) to’g’risidagi ma’lumotlarni boshqaradi. Shuningdek, ular uchun yorliqda mahsulot sifati va xavfsizligini tasdiqlovchi turli belgilar (19%), shuningdek, foydalanish va iste’mol qilish qulayligi (13%) bo’lishi muhimdir.

Respondentlarning fikricha, ahamiyatsiz bo’lgan omillar ham kuzatilgan. Yaxshi xabar shundaki, ommaviy axborot vositalarida va ko’chada mahsulotlarni reklama qilish, tovar xabardorligi katta rol o’ynamaydi va mahsulot tanlashga kam ta’sir qiladi. Xaridorning so’zlariga ko’ra, bugungi kunda aynan mahsulot tarkibi uning tarkibiy qismlarining sifati va tabiiyligi haqida eng ishonchli ma’lumotni berishi mumkin. Shuningdek, konservantlar, kimyoviy oziq-ovqat qo’shimchalari va boshqalarning salbiy ta’siri haqida yuqori darajada xabardorlik mavjud. Aholining bu masalaga qiziqishi shu darajaga yetdiki, ishlab chiqaruvchilar barcha quvvatlarni ekologik toza qishloq xo’jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishga o’tkazish imkoniyatlari haqida o’ylasin. 19 foizi mahsulotning sog’liq uchun xavfsizligini tasdiqlovchi qadoqdagi turli belgilar mavjudligiga e’tibor beradi, 59 foizi esa turli ramzi va belgilarga ishonmaydi. Ularning fikriga ko’ra, eko-mahsulotlar ishlab chiqaruvchilarga qo’yiladigan qat’iy talablarga qaramay, ko’plab mahalliy ishlab chiqaruvchilar na sertifikatsiyadan, na ekologik baholashdan o’tmasdan, o’z mahsulotlarining qadoqlariga “BIO” yoki “Ekologik toza mahsulot” belgilarini qo’yishadi va narxlarni avtomatik ravishda oshiradilar.

Respondentlarning aksariyati ekologik toza va xavfsiz mahsulotlarni sotib olishga pul sarflashga tayyor (2-rasm). Ekologik toza mahsulotlar qimmatroq bo’lsa, sotib olishga tayyormisiz, degan savolga fuqarolarning 43 foizi sinovdan o’tmagan o’xshash mahsulotlarga nisbatan 10 foizga oshgan bo’lsa ham, roziman, deb javob berdi. Agar narx 20 foizga oshsa, bunday xaridorlar soni kamayadi, ekologik toza mahsulotlar 30 foizga qimmatroq bo’lsa ham, bunday mahsulotlarni afzal ko’radiganlar topiladi. Bu juda yuqori ko’rsatkichlar bo’lib, iste’molchi ishlab chiqaruvchidan faqat yuqori sifatlilik, ekologik toza va xavfsiz mahsulot kutishini ko’rsatadi.

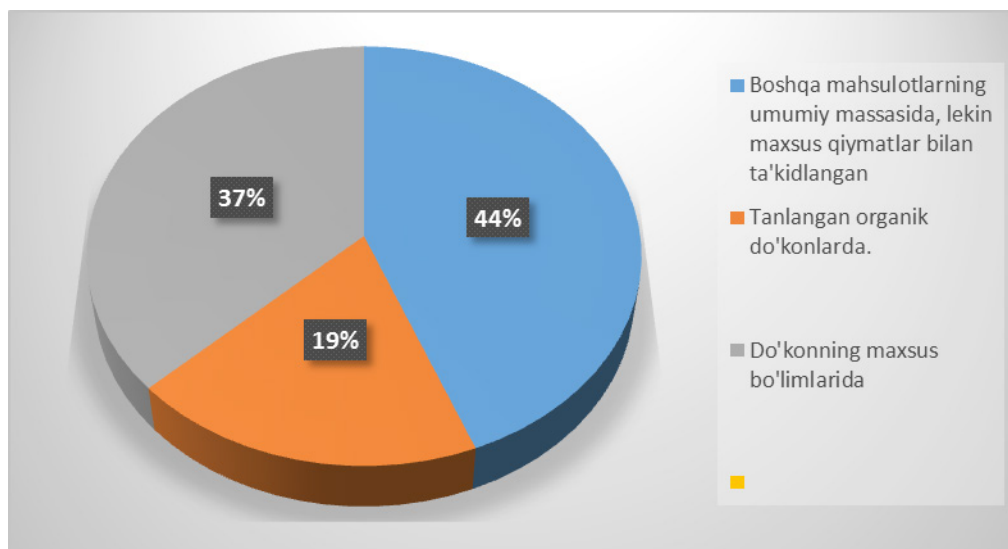

2-rasm: Ekologik toza tovarlar narxining oshishi

Alohida do’konlarda ekologik toza mahsulotlarni sotish fuqarolar orasida katta qo’llab-quvvatlanmadi, ammo baribir 19% ularga tashrif buyurishga tayyor. Aksariyat iste’molchilar uchun ixtisoslashtirilgan bo’limlarda yoki boshqa mahsulotlarning umumiy massasida xarid qilish qulay bo’ladi, lekin maxsus narx belgilari bilan ta’kidlangan (3-rasm).

Mahalliy ekologik toza mahsulotlar fuqarolar tomonidan ko'proq ishonchga ega bo'lib, ular respondentlarning 61 foizi, xorijiy mahsulotlarni esa 25 foizi tanlagan.

3-rasm: Ekologik mahsulotlarni qayerdan sotib olish osonroq bo'ladi?

14% uchun ishonchga asoslangan gradatsiya qilishning ma'nosi yo'q, chunki ularning fikriga ko'ra, ikkalasi ham ekologik xavfsiz va xavfsiz yoki iste'mol uchun yaroqsiz bo'lishi mumkin. Mahalliy ishlab chiqaruvchini tanlashning asosiy sabablari mahsulotlarning tabiiyligi va ekologik tozaligi g'oyasi edi. Respondentlarning aksariyati o'zini o'z mamlakatining vatanparvari deb bilishi juda quvonarli: "...bizda organik mahsulotlar yetishtirish mumkin bo'lgan ulkan hududlar bor, faqat tabiatni qadrlashni o'rganish kerak"; "Inson o'zi o'sib-ulg'aygan va yashaydigan hududda etishtirilgan va ishlab chiqarilgan mahsulotlarni iste'mol qilishi kerak". Ammo shunga qaramay, 25% chet elniki yaxshiroq ekanligiga ishonch hosil qiladi: "...Ma'lumki, bu soha xorijda uzoq vaqtdan beri rivojlangan va u yerdagi talablar va sifat nazorati biznikiga qaraganda ancha yuqori". 14% bozor soxta va soxta narsalar bilan to'ldirilganiga ishonishadi va shuning uchun mahsulotlarni o'z xavflari bilan sotib olishadi.

Qishloq xo'jaligi yerlarining ifloslanishi va eroziyasi tufayli sifatsiz va xavfli oziq-ovqat mahsulotlarining ko'payishi hisoblanadi. Oziq-ovqat bozorining sifatsiz import va mahalliy oziq-ovqat mahsulotlari bilan to'lib ketishi oziq-ovqat mahsulotlarining sifati va xavfsizligi muammosini yanada kuchaytirmoqda [2, 7-10-bettar].

Oziq-ovqat mahsulotlari sifati pastligining asosiy sababi import qilinadigan oziq-ovqat mahsulotlari sifati ustidan tegishli nazorat va iste'mol bozorini himoya qilishning samarali tizimi yo'qligidir [3]. Shu munosabat bilan qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini o'z mahsulotlari sifati va xavfsizligiga e'tibor qaratishga majburlovchi mexanizmni ishlab chiqish va joriy etish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Hozirgi vaqtda Respublikada ushbu sohada davlat rivojlanishining asosiy vositalaridan biri "2020-2025-yillarda qishloq xo'jaligini rivojlantirish va qishloq xo'jaligi mahsulotlari, xom ashyo va oziq-ovqat bozorlarini tartibga solish bo'yicha Davlat dasturi" hisoblanadi. Biroq uni amalga oshirish hali kutilgan samarani bermadi. Agrosanoat kompleksini viloyatlar va mintaqaviy darajada qo'llab-quvvatlash mexanizmi, bir qator aniq kamchiliklarga ega: hududlarda qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini maqsadli moliyaviy qo'llab-quvvatlash yo'q, chunki uning funksiyalarining muhim qismi viloyat darajasida amalga oshiriladi; qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining ehtiyojlarini hisobga olgan holda uni amalga oshirish mexanizmi belgilanmagan; qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida rentabellikni ta'minlash va risklarni kamaytirishda davlat kafolatlari tizimi samarasiz; Qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash asosan stixiyali, amalga oshirilayapti.

Hududlarda organik qishloq xo'jaligini rivojlantirishning birinchidan amaldagi va potensial iste'molchilar uchun yangi qiymat yaratishni tartibga solish bilan birgalikda organik mahsulotlar sifati va xavfsizligi to'g'risida aholining xabardorligini oshirish bilan bevosita bog'liq. Ushbu yo'nalishdagi davlat siyosatining asosiy maqsadi ekologik yo'naltirilgan iste'molchilar sonini ko'paytirish va yashil xarid qilish xulq-atvorini kengroq targ'ib qilishdan iborat bo'lishi kerak.

Ikkinchidan – barqaror tashkiliy-huquqiy tizimni yaratish va hududlarda investitsiya loyihalarini ustuvor davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni amalga oshirishdir. Avvalo, organik dehqonchilikni rivojlantirish, sifatli, to'liq va xavfsiz oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni iqtisodiy, tashkiliy va huquqiy jihatdan qo'llab-quv-

vatlash haqida gapirish kerak. Buning uchun davlat yordamini talab qiladi: organik mahsulotlar ishlab chiqaruvchilarning yoqilg'i, o'g'itlar, uskunalar sotib olish xarajatlarining bir qismini qoplash, ekologik toza mahsulotlarni davlat xaridlarini joriy etish, "ekologik" soliqlar tortish tizimini isloh qilish, ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirish. Bu sohaga "toza" texnologiyalar va davlat investitsiyalari. Ushbu sohaga sarmoya kiritish uchun iqtisodiy shart-sharoitlarni yaratish uchun imtiyozlar, subsidiyalar yoki kafolatlar orqali davlat tomonidan yanada muhimroq yordam talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Pirusov E. B., Bobilev S.N., Novoselov A.L., Tabiiy resurslar ekologiyasi va iqtisodiyoti. – M., 2002-y.
2. Yarandaikin R.S. Ekologik toza qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishning tashkiliy-huquqiy muammolari: Dis Yuridik fanlar doktori . Fanlar: 12.00.06: Moskva, 1999 349 b. RGB OD, 71:01-12/51-5
3. Gordyshevskiy S.M. Ekologik belgilar ekologik xavfsizlik va hayot sifatini yaxshilashning samarali vositasidir. Elektron. versiya: http://www.ecochistypproduct.ru/rights_base/razdel31_28
4. Shavkat Hasanov. Agricultural Policies To Enhance The Development Of Fruit And Vegetable Subsectors In Uzbekistan. European Scientific Journal May 2016 edition vol.12, No.13 ISSN: 1857 – 7881 (Print) e – ISSN 1857-7431
5. Шульце Э., Пахомова Н.В., Нестеренко Н.Ю., Крылова Ю.В., Рихтер К.К. Традиционное и органическое сельское хозяйство: анализ сравнительной эффективности с позиции концепции устойчивого развития // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2015. – № 4. – с. 4-39.
6. Salamov. I., Nazarova. M. Sh., Kazakova. Z.S., Jonibekov F. Ta'minlangan yoshlar bandligi va qashshoqlikni kamaytirish infratuzilmasi tashkiloti sayohatlar Iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkoniyatlari. Mikrobiologiya tadqiqotlari jurnali Onlayn nashr etilgan maqola 2022 yil oktabr, jild. 15, 2-son.
7. Казакова, З. С., Назарова, М. Ш. (2023). Состояние и тенденции развития сельского хозяйства в Узбекистане. Научный Фокус, 1(7), 681-686.
8. Nazarova M.SH., Turdimurodov O. Kelajak iqtisodiyotini cheklangan resurslar bilan qondirishni takomillashtirish yo'llari. Veterinariya va chorvachilik sohasida dolzarb muammolar va ularning yechimi" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. Samarqand, 2023-yil (462-464)
9. Salamov I., Jonibekov F.B., Nazarova M.Sh. Chorvachilik va o'simlikshunoslik mahsulotlarini ishlabchiqarish hamda sotishda innovatsion texnika va texnologiyalarning iqtisodiy samaradorlikga ta'siri. Veterinariya va chorvachilik sohasida dolzarb muammolar va ularning yechimi" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. Samarqand, 2023.
10. Nazarova M., Turdimurodov O. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR" JURNALI 20-fevral, 27-son.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.